

«quantum ad receptionem cognitio dormientis est potior, quia, quiescentibus sensibus ab exterioribus motibus, interiores impressiones magis recipiuntur»¹.

§ V

Efectus seu commoda imaginationis.

Præcipui quidam effectus imaginationi, quatenus facultas est cognoscendi, tribui possunt, qui certe ad sequentia capita revocari queunt.

1.º *Imaginatio habenda est tamquam proxima origo cognitionis intellectualis humanæ.* Nam mens hominis, ut postea dicimus, nihil in se ipsa ex se continet nisi innatam vim seu activitatem cognoscendi et intelligendi; sed vero hujusmodi vis inanis et actione vacua in æternum manet, nisi materiam et objectum, in quod operetur, sibi objiciatur; quod quidem, experientia teste, nonnisi per sensuum exercitium consequitur. Jam imaginatio, utpote facultas inter sensitivas præstantior ac menti magis affinis, et intellectus activitatem excitat, et ipsi materiam ministrat, ex qua, ideas rerum abstrahendo, comparando, perficiendo, ad veritatem nititur et pertingit: unde imaginatio est veluti proximum fundamentum et ratio sufficiens evolutionis intelligentiæ.

2.º *Conceptiones universales et abstractas intellectus nobis reddit proximiores et veluti sensibiles.* Ratio namque pura ex se ad universalitatem et abstractionem semper tendit; ideæ vero et mentis conceptiones, dum nimium universales et abstractæ evadunt, nonnisi cognitionem obscuram et confusam in nobis gignunt. Ut ergo obscuritas ista et confusio vitentur, plurimum confert imaginatio per hoc, quod universales ideas per species sensibiles repræsentare nititur, atque veluti in phantasmatis figere: quinimmo etiam, quatenus per eam conceptiones universales vel nimium abstractas

¹ QQ. Disp. De Verit., q. 12, art. 3.º ad 2.^m

per exempla, facta singularia, similitudines, comparationes, imbecillitati nostræ rationis magis accommodantur ac veluti sensibiles redduntur. Atque hinc est, quod, dum veritatem alicui ignotam vel difficilem docere et manifestare volumus, non parum proficimus, si congruis similitudinibus vel exemplis utamur. Ex quo profluere videtur alius ejusdem facultatis effectus, nimirum:

3.º *Influxum maximum obtinet imaginatio in pulchras artes, quas quodammodo gignit, fovet et perficit.* Quandoquidem ad ipsam spectare compertum est, idealem puchritudinis typum, quem ratio concipit et adinvenit, per verba, sonos, colores aliasque sensibiles formas, exactissime, quantum fas est, repræsentare et exprimere. Quin etiam, ad typi conceptionem originariam concurrere, existimare licet; quamvis namque ideales typos præformet et concipiat homo per intelligentiam seu rationem, certo certius haberi potest, imaginationem non parum ad id conferre, præsertim in hominibus illis, quorum imaginatio vi *productionis* seu *inventionis* maxime pollet.

4.º *Confert et juvat imaginatio ad systemata cujusque generis conficienda et perficienda.* Cum enim ordine, nexu et harmonia rerum maxime delectetur hæc facultas, influxum necessario exercet, ubicumque ista reperientur; ut accidit tum in systematibus materialibus, quibus utuntur artes mechanicæ et industriales, tum in rationalibus seu intellectualibus, ut dum doctrinalia systemata adinvenimus pro veritate aliqua dignoscenda aut exponenda. Quod tamen imaginationis commodum seu juvamen periculis scatet, nisi imaginationis vis rationis fræno regatur et cohibeatur: nemo siquidem est, qui nesciat, hominem persæpe, æstu imaginationis abreptum, systemata doctrinalia gratis et pro libitu confingere rationi et veritati minime consona.

SCHOLIUM

Quoniam phantasia, ut dixi, solo nomine ab imaginatione differt, atque ejus objectum et materia, circa quam versa-

tur, est quid sensibile et singulare, vehementer abs dubio fallitur Galluppi, dum istam imaginationis manifestationem intellectui tribuit. Phantasmata etiam, quibus phantasia utitur et a quibus denominatur, ejusdem sunt naturæ ac imaginationis imagines seu species. Atque hæc quidem, quamvis ordinem sensibilem non prætergrediantur, ab speciebus tamen externorum sensuum secernendæ sunt; non solum quia imaginatio species suas ex sensu communi et non ex ipsis objectis excipit, sed etiam quia præstantiores et a materiæ conditionibus magis abstractæ et liberæ sunt quam sensuum externorum species: siquidem, quo cognoscendi vis præstantior est, nobiliores quoque species vel repræsentationes sibi vendicat.

§ VI

De æstimatoria et cogitativa.

Si internam experientiam ac varias sensibilitatis manifestationes, ut par est, consulamus, inveniemus profecto, nos in rebus materialibus et corporeis, quæ per sensus sentiuntur, rationes quasdam apprehendere et discernere, natura ipsa duce et impellente: quæ quidem ex seipsis insensibiles sunt, sed tamen, sensibilibus objectis inclusæ et veluti commixtæ, simul cum ipsis ad nos ingrediuntur, atque sensibilitatem nostram ita percellunt, modificant et determinant, ut homo in objectis sensuum quædam percipiat, quæ externos sensus ipsumque communem sensum penitus effugiunt. Itaque cum Alberto Magno colligere ex his factis licet, quod, præter perceptiones communis sensus et imaginationis, tertius gradus est, quo accipimus non tantum sensibilia, sed quasdam intentiones, quæ non imprimuntur sensibus, sed tamen sine sensibus nunquam nobis innotescunt; sicut est esse sociale, et amicum, et delectabilem in convictu, et affabilem, et his contraria; quæ quidem cum sensibus accipimus, et tamen eorum nullum sensibus imprimitur.

Quamvis ergo affabilitas, amicitia, utilitas, cætera hujusmodi, in seipsis et in abstracto per solam rationem percipiantur et dijudicentur; at vero has ipsas qualitates in concreto singulari et corporeo per sensibilitatem internam experimur, easdem percipiendo et dijudicando quasi ex naturali iudicio.

Quod si dicas, perceptiones et iudicia hujusmodi, non per vim sensitivam, sed per solum intellectum perfici, falleris profecto; quandoquidem bruta animalia, quibus non est intellectus, similes perceptiones ac iudicia habent et conficiunt. Nemo plane est, qui nesciat, ovem lupum fugere tamquam inimicum; canem amicum sectari et iudicare, filium seu fœtum proprium inter sexcenta discernere; avem paleam ad nidificandum accommodam sumere, cætera relinquendo; capram vel bovem herbam utilem comedere, noxiam respuere; quæ omnia percipiendi et dijudicandi facultatem in brutis animalibus arguunt et ostendunt similem ei, quam homini concedimus quoad præfatas qualitates¹.

Ergo et experientia et ratione cogimur admittere in animalibus, proindeque ex parte cognitionis sensitivæ, facultatem quamdam, qua rationes seu, ut vocabant Scholastici, *intentiones* utilis, noxii, similesque aliæ in rebus materialibus, dum sensus afficiunt, percipiuntur, dijudicantur ac veluti præsentantur; quæ facultas ea ipsa est, quæ æstimatoria vis a nobis nuncupatur, quasi dijudicatoria naturalis. Ad facultatem istam præcipue referre oportet opera certe mirabilia, queis bruta quædam rationis et prudentiæ opera imitari et præ se ferre non raro videntur. Unde ob istam etiam facultatem dicit D. Augustinus, bestiis *quamdam scientiam* inesse; et similiter D. Thomas *similitudinem aliquam rationis*

¹ «Pecora, ajebat ad rem D. Augustinus, etsi sensum interiorum rationalem et mentem intelligentem atque discernentem non habent, quam homo habet; habent tamen vitam manifestam, sicut omnes novimus, appetendi cibum, utilia sumendi, noxia respuendi, sensus corporalia discernendi». *In Psalm. 148, núm. 3.*^o

eisdem tribuit. Et vere quidem, si observatio et ratio nos edocent, quod in ordinata serie et collectione entium veluti nexus concatenatus existit, vel, ut verbis antiquorum utar, si supremum infimi attingit infimum supremi; facile concipitur, æstimativam, quæ ultima vis est et veluti suprema manifestatio sensibilitatis, rationem seu intellectum aliquatenus attingere per imitationem aliquam seu participationem ejusmodi operandi. A veritate igitur experientiæ et rationi consentanea non parum discedunt hodierni philosophi, qui, dum facultates animæ enumerant, nec verbum faciunt de æstimativa.

Objicies tamen adversus hucusque exposita. Juxta prælibata, æstimativa facultas discernit et judicat noxia, utilia, et cætera; atqui discernere et dijudicare inter aliqua ad intellectum seu rationem tantum spectat; ergo...

Resp. dist. maj. Discernit et judicat *judicio naturali et instinctivo*, conc.; *judicio rationali et collativo*, neg. Itaque judicium æstimativæ est pure instinctivum, utpote a natura ipsa profluens et prædeterminatum; proindeque longe differt a judicio proprie sumpto, id est, a judicio, quod ratio efformat per comparisonem et collationem rerum. Egregie ad rem D. Thomas: « Bruta habent aliquam similitudinem rationis, in quantum participant quamdam prudentiam naturalem, secundum quod natura inferior attingit aliquam ad id, quod est natura superioris...: sed hoc judicium est eis ex naturali æstimatione, non ex aliqua collatione, cum rationem sui judicii ignorent; propter quod hujusmodi judicium non se extendit ad omnia, sicut judicium rationis, sed ad quædam determinata »¹.

Præter affinitatem, ut ita dicam, cosmologicam cum ratione, quam vis æstimativa obtinet, quatenus habetur ut suprema manifestatio et ultimus gradus sensibilitatis, eadem facultas in homine obtinet etiam affinitatem psychologicam, quatenus, videlicet, ab eadem animæ rationalis essentia pro-

¹ QQ. Disp. De Verit., q. 24, art. 2.º

fluens, et cum ratione quasi immediate conjuncta ob suam ipsam præstantiam inter reliquas vires sensitivas, perfectionem quamdam ex hoc a ratione mutuatur, ratione cujus potens fit singularia judicia circa corporalia et sensibilia per collationem quamdam efformandi. Ita D. Thomas, cujus doctrina de re hac sequentibus continetur.

1.º In homine, propter nexum, affinitatem et conjunctionem ad rationem, æstimativa facultas participat et mutuatur aliquam modum operandi rationis.

2.º Ratione hujus particularis perfectionis, quam adsequitur in homine æstimativa, judicia de rebus quibusdam singularibus et sensibilibus formare potest per quamdam collationem seu comparisonem imperfectam, simulque et propter hanc facultatem nuncupatur peculiari nomine *cogitativa*, et etiam *ratio particularis*.

3.º Quæ tamen *ratio particularis* et cujus cogitivæ cogitationes toto cælo distant a ratione proprie dicta seu intellectu atque ab ejus cogitationibus. Siquidem posterior hæc ratio vis est pure intellectualis et omnino immaterialis; illa est vis sensitiva et a corporeo organo pendens; posterior spiritalia et universalia attingit et dijudicat; prior vero non nisi ad materialia objecta prout singularia fertur.

4.º Ex quo licet colligere, cogitativam, si quod essentiam seu substantiam spectetur, ejusdem esse naturæ et generis cum æstimativa naturali animalium; solumque ab hac discriminari quoad accidentalem perfectionem, ex qua desumuntur denominationes *cogitivæ* et *rationis particularis*. « Et ideo, ait D. Thomas¹, quæ in aliis animalibus dicitur æstimativa, in homine dicitur cogitativa, quæ per collationem quamdam hujusmodi intentiones adinvenit; unde etiam dicitur ratio particularis ».

5.º Facultas ergo cogitativa, si adæquate sumatur, prout, scilicet, ex una parte includit vim æstimativam, et ex alia peculiarem perfectionem in homine, quam innuimus, non

¹ 1.^a p., q. 78, art. 4.º

immerito dici poterit facultas seu potentia media inter pure sensitivas et pure intellectuales, quoniam ex utrisque aliquid sibi vindicat.

6.º Denique præ oculis habere oportet, apud veteres quosdam facultatem istam hominis insigniri nomine *intellectus passivi*. «Secundum aliquos, ait D. Thomas ¹, *intellectus passivus* dicitur virtus cogitativa, quæ nominatur ratio particularis».

§ VII

De memoria et reminiscencia.

Experientia interna satis est compertum, quod nos, sicut corpora, dum adsunt, per externos sensus percipimus, et, postquam absentia sunt, imaginamur, ita similiter eorumdem perceptiones ac repræsentationes, quas in antecessum habuimus, iterum revocare et agnoscere possumus. Atque hæc vis, qua cognitiones præteritas iterum animo sistimus, *memoria* ab omnibus nuncupatur; at non eodem modo ab omnibus definitur et explicatur, ut mirum plane sit, quot et quales sententias philosophi amplexati sint de re hac. Nos, tempori parcentes, breviter de hujus facultatis 1.º natura, 2.º dotibus, 3.º methodo eandem perficiendi, disseremus, idque ad christianæ philosophiæ pronuntiata et doctrinam. Sit itaque

THESIS

Existit memoria sensitiva, eaque est facultas, quæ ab intellectiva discernenda est.

Prima thesis pars ab omnibus admittitur, nec probatione eget. At aliter se res habet quoad 2.º partem: ex quo enim extra dogmata scholastica peregrinari cœpit philosophia, vix

¹ 1.ª p., q. 79, art. 2.º

unum aut alterum philosophum inter ipsos catholicos offendes, qui vel memoriam sensitivam cum intellectuali non confundat, vel saltem de re hac subobscurè et confuse nimis non loquatur.

Prob. 1.º Nulla potentia vel operari potest extra suum objectum; atqui, si memoria sensitiva esset eadem facultas ac memoria intellectiva, illa operaretur extra suum objectum; ergo... Prob. min. Objectum memoriæ sensitivæ, eo ipso, quod sensitiva est, non potest esse nisi res sensibilis et singularis; id enim commune est omni sentienti facultati, ad differentiam intellectus, qui universalialia et spiritualia attingere potest: atqui in nobis extant cognitiones pure spirituales seu insensibiles et universales objective, quas per memoriam revocamus et agnoscimus: ergo, præter memoriam sensitivam, quæ ad sensibilia et singularia objecta refertur, admittere oportet memoriam intellectivam, qua intellectus puri perceptiones, judicia, ratiocinia, prout ad immaterialia et universalialia objecta terminantur, animæ præsentia iterum redduntur; quod idem de voluntatis appetitionibus, quæ ad similia objecta feruntur, protinus est dicendum. Et sane, quis sibi persuadeat, altissimas et abstractissimas nostri intellectus conceptiones et ideas, quibus Dei, Angelorum, creationis, gratiæ supernaturalis naturam, attributa et conditiones perscrutamur, in sensitiva facultate conservari, atque per memoriam pure sensitivam reproduci et recognosci?

His adde, intellectivam memoriam ab ipso intellectu realiter non distingui, in quo ideæ intellectuales asservantur: ergo vel admittendum, sensitivam memoriam ab intellectiva diversam esse, vel concedendum, intellectum a facultatibus sensibilibus revera non differre.

Prob. 2.º Ex notissimis et evidentibus signis et observationibus habemus, animantia bruta memoria esse prædita, qua præteritas sensationes et objecta percepta recordantur et animo sistunt; atqui certe in animantibus brutis non est ea memoria, per quam cognitiones intellectus ipsarumque ob-

jecta revocantur et agnoscuntur : cum ergo quoad sensibiles facultates homo cum animalibus conveniat, planum est inferre, in eo, præter sensitivam memoriam ipsi cum irrationalibus communem, quæ ad sensationes et sensibilia objecta refertur, esse aliam omnino diversam et pure intellectualem, quæ ad rationis cognitiones ipsarumque principia, objecta et elementa refertur. Quid, quod anima a corpore separata præteritarum cognitionum memoriam abs dubio obtinet et sibi vindicat? Jam vero sensitivam memoriam, sicut cætereas sensitivas vires, quæ ex actionibus corporalis organi pendent, in anima a corpore sejuncta non remanere, existimandum est, sicut nec remanent phantasmata seu repræsentationes imaginationis, quibus illa nunc utitur.

Cæterum, qui hujus facultatis naturam ac discrimen ab aliis plenius dignoscere velit, præ oculis habeat sequentia:

1.º Præter memoriam sensitivam, cui proprie, adæquate et complete ratio memoriæ congruit, quia sensationes, tum externas, tum internas, non solum revocat, sed ut præteritas agnoscit, atque huic parti temporis alligatas, agnoscenda quoque est intellectualis quædam memoria, cui duplex præcipue munus merito assignatur: 1.^m conservandi species seu ideas intelligibiles, quæ immaterialia omnino et universalia objecta respiciunt, quas in mente seu intellectu nostro asservari, vel ex eo solum constat, quod eis utimur, dum volumus.

Alterum munus intellectualis memoriæ est actus et objecta, quæ semel intellexit, per reflexionem iterum menti et animo sistere. Enimvero intellectus, utpote facultas, quæ supra se reflectitur, non solum res intelligit, sed actiones etiam, quibus res intelligit, ex quo fit, ut intelligat, se antea hanc intellectionem habuisse; qui certe actus memorandi quædam est species. Similiter quoque ex eadem reflexionis vi agnoscit, objectum, quod nunc cogitat, esse ipsum, quod fuit terminus et objectum cogitationis vel intellectionis jam habitæ.

2.º Quod de naturali æstimativa respectu cogitivæ dixi-

mus, idem ipsum dicere oportet, servata proportione, de memoria sensitiva respectu reminiscentiæ. Nimirum, ex conjunctione et affinitate cum ratione et voluntate sensitiva memoria in homine peculiarem perfectionem et vim agendi acquirit, qua potens fit, non tantum præterita subito et utcumque memorari, sed cum inquisitione quadam de una re ad aliam procedere, ut id, quod memoria excidit, recordetur vel *reminiscatur*. Namque «reminiscentia, ait D. Thomas¹, nihil est aliud quam inquisitio alicujus, quod memoria excidit. Et ideo reminiscendo venamur, id est, inquiremus id, quod consequenter est ab aliquo priori, quod in memoria tenemus; puta, si quærit memorari id, quod fecit ante quatuor dies, meditatur sic: hodie feci hoc, heri illud, tertia die aliud, et sic secundum consequentiam motuum assuetorum pervenit resolvendo in id, quod fecit quarta die».

3.º Perfectio, quam reminiscentia simplici memoriæ superaddit, duo præsertim includit: 1.º discursum imperfectum, quo ab uno phantasmate ad aliud vel ab una parte ad aliam ejusdem phantasmatis vel rei singularis inquirendo procedit; 2.º actum et influxum voluntatis, quo memorandi facultas ad aliquid inquirendum per reminiscentiam movetur et excitatur. Unde experimur, simplicem memoriam absque determinato voluntatis influxu quædam subito memorari; at vero inquisitio, qua aliquid conamur reminisci, non nisi ex voluntate movente fit².

¹ *De Mem. et Rem.*, lect. 5.^a

² Atque sub hoc postremo aspectu minime renuo amplecti doctrinam Dugald-Stewart, dum simplicem memorandi vim *spontaneam* memoriam nuncupat; reminiscentiam vero memoriam *voluntariam*. Quod tamen non ita est accipiendum, quasi duæ sint facultates prorsus distinctæ; nam nos probabilius cum Divo Thoma habemus, reminiscentiam a memoria sensitiva, non essentialiter, sed accidentaliter tantum distingui. «Eminentiam, ait ille (*Sum Th.*, 1.^a p., q. 78, art. 4.º), habet cogitativa et memorativa in homine, non per id, quod est proprium sensitivæ partis, sed per aliquam affinitatem et propinquitatem ad rationem uni-

SCHOLIUM

Falluntur ergo, qui nullam aliam præter sensitivam memoriam admittunt. Fallitur P. Cuevas, qui memoriæ actus omnes ad phantasmata et phantasiam, proindeque ad solam sensibilitatem refert, dum ait: « si rem præteritam revoce- mus sensibus perceptam, revocatio actus phantasiæ est...; si res sit intellectu olim percepta, phantasmatis naturam æmulatur revocatio, et ad phantasiæ facultatem referenda est: quod similiter dicere oportet, si ea, quæ revocantur, sensu intimo fuerint percepta». Fallitur denique P. Liberatore, dum oppositam regionem ingressus, memoriam tamquam facultatem pure intellectualem habet, *a sensibilitate omnino distinctam*. « Nam, ait ille, ut ideas recognoscat, ac proinde tempus præsens ab elapso secernat, idea generali temporis informari debet, eamque in præsentī ac præterito contueri». Sed vir philosophus non satis animadvertit, juxta rei veritatem et D. Thomæ doctrinam, naturam quidem temporis cognoscere ejusve ideam universalem concipere, ad solum intellectum spectare; at vero tempus percipere in concreto, prout subest huic *nunc* et actus animi comitatur, sensibilitatis vim non superare, præsertim in homine, in quo imaginatio, æstimativa et ipsa memoria, ut jam notavi, perfectionem quamdam ex conjunctione et affinitate cum ratione obtinent. Quinimmo, si vera loqui volumus, tantum abest ut præsens et præteritum in objectis cognitis ad intellectum solum spectent, ut hic potius ab eisdem, utpote singularibus et individuanti- bus conditionibus, abstrahat; et, ut bene habet D. Thomas, « quantum ad partem intellectivam pertinet, præteritio accidit, et non per se convenit ex parti objecti intellectus. Intelligit enim intellectus hominem, in quantum est homo; homini autem, in quantum est homo, accidit vel in præsentī, vel in præterito, vel in futuro esse».

versalem secundum quamdam refluentiam. Et ideo non sunt aliæ vires, sed eadem perfectiores quam sint in aliis animalibus».

§ VIII

Dotes memoriæ.

Jam, si memoria stricte sumpta, de qua nunc agitur, inter facultates sensitivas est annumeranda, conjicere profecto licet, eam in cerebro, non secus ac reliquos internos sensus, proprium organum habere. Quocirca sic et non aliter concipi aliqua ratione possunt mira illa phænomena, quæ, ex ejusdem cerebri læsione vel corporis diversa valetudine, circa memoriam adnotarunt historici et experientia non infrequens testatur, nimirum, ex ægritudine, vulneribus, vel senectute, memoriæ vim augeri, minui, penitus tolli, vel iterum acquiri¹.

Res eadem ex ipsa conditione actionis seu exercitii memoriæ comprobatur. Namque, si a corporeo organo non penderet, sed a sola anima, ipsius actus animæ potestati prorsus subessent, sicut subsunt ipsi actus rationis et voluntatis. Jam quis nescit, memoriæ actus animæ non ita subjectos esse, sicut subjiciuntur actus rationis et voluntatis?

Fortasse etiam pendent potissimum ex præfati organi diversa natura et conditione variæ dotes seu proprietates, quas in memoria observamus. Porro, ut res se habeat, id certum est et indubium, diversas hujusmodi dotes existere, atque ad quatuor præcipue revocari posse. Namque,

1.° Qui ideas rerum et notiones semel receptas, vel jamdiu habitas et acquisitas, reproducere valet, is *tenacem* obtinet memoriam.

2.° *Fidelem* autem memorandi vim habet, qui, quas semel

¹ Ita contigisse narrant scriptores non paucis hominibus, atque inter alios Clementi Sexto, qui ulcerato capite miram memoriæ vim assecutus est; Newton, qui librum a se scriptum in extrema senectute non intelligebat; Jansenio et aliis, qui litteras videbantur dedidicisse.

protulit cognitiones et quæ persensit objecta, eodem prorsus modo, ratione et ordine reproducit, quibus antea receperat.

3.° Quod si reproductio ista præteritorum absque magno conatu et veluti sponte perficiatur, erit memoria *felix*.

4.° At vero, si ea, quæ leguntur, audiuntur vel quocumque modo percipiuntur, sine difficultate, subito et absque magna attentionis vi, memoriæ imprimantur, etiamsi non alte fixa permaneant, memoria *facilis* non incongrue dicitur. Quod si omnes vel saltem plurimæ ex his dotibus, ut prima, tertia et quarta, in memoria simul reperiuntur, exurgit tunc memoria *magna* seu vasta. Sed raro hujusmodi omnes qualitates in eadem facultate junguntur¹.

§ IX

Methodus memoriæ exercendæ.

Memoriæ perfectio, sicut cæterarum hominis facultatum, ac præsertim earum, quæ organicæ appellantur, ex natura ipsa et ex corporei organi dispositione plurimum et præcipue pendet: attamen, quia, ut scite adnotavit D. Thomas², «memoria non solum a natura perficitur, sed etiam habet plurimum artis et industriæ», non immerito ars juvandi et perficiendi memoriam, *Mnemonicæ* dicta, a veteribus et recentioribus excolta fuit. Quæ de re hac tyronibus philosophiæ congruunt, summatim et breviter attingemus.

¹ Dum tamen hæc conjunctio in homine aliquo locum habet simul cum potentiori vi attentionis et associationis idearum, tunc apparent phænomena illa, quæ narrat et miratur historia: Mithridates, viginti quinque nationum sibi subjectarum linguas perfecte callens, et millena militum nomina semel audita repetens: Seneca, Virgilii carmina, semel a magistro in schola perlecta, memoria repetens retrogradiendo: percelebris purpuratus Princeps Mezzofanti, nostra ætate idiomatum cognitione peritissimus ac notissimus.

² *Sum. Theol.*, 2.^a 2.^æ, q. 49, art. 1.º

Mnemonicæ ars, tota quanta est, duobus generalibus principiis seu fundamentis nititur, videlicet, *attentione*, et *associatione idearum*. Revera, ut quisque in seipso experiri valet, quidquid attentionem animi vel associationem idearum juvat, auget, perficit, perficit quoque, auget et juvat memorandi vim et potestatem. Etenim, experientia teste, nihil memoria retinemus, nisi aliquis nec omnino levis attentionis gradus ejusdem perceptionem comitatus fuerit; quinimmo, quo vehementior fuerit hæc attentio, eo facilius et tenacius res in memoria servabitur. Ex quo non immerito statuere licet, gradus memoriæ gradibus attentionis, cæteris paribus, respondere.

Similiter etiam constat, memoriam juvari ex idearum associatione, quæ nihil est aliud quam vinculum illud, quo una idea cum alia ita connectitur, ut revocatio unius alterius revocationem determinet. Atque associatio ista, non secus ac nexus, cui innititur et cujus proinde naturam sapit, vel naturalis est, vel arbitraria.

Naturalis quidem, si nexus ille fundamentum in rerum natura præhabet; nam, cum idealis ordo sit veluti representatio realis, quæ in rerum natura et extra intellectum connexa et colligata sunt, etiam in mente ejusque ideis nexum et colligationem quamdam obtinent: sic, quia inter causam et effectum realis relatio et nexus intercedit, dum ideam causæ mente obvolvimus, effectus quoque idea statim sese nobis offert.

Arbitraria porro associatio idearum ea est, quam quisque conficit ex signis pro libitu delectis, quibus ideam determinatam adjungit: sic idiomata addiscimus, determinatas ideas vocibus vel sonis quibusdam adjungentes; nodum in strophio facimus, ut postea reminiscamur ideam, quam nunc cum signo isto jungimus ex voluntate et attentione. Itaque ex universali simul ac fundamentali hoc principio mnemonicæ artis præcepta diversa exurgunt, quorum hæc sunt præcipua:

1.^m *Res, quas in memoriam revocare volumus, tamquam admirabiles ac magni momenti seu pretii habendæ nobis sunt.*

2.^m *Illud facilius recordamur, quod signis aut similitu-*